

Ahmed Zildžić, **I PRIJATELJ I NEPRIJATELJ: RANO OSMANSKO DRUŠTVO I IBN ‘ARABĪ**, Univerzitet u Sarajevu, Orijentalni institut, Posebna izdanja LXI, Sarajevo, 2020, 261 str.

Knjiga *I prijatelj i neprijatelj: rano osmansko društvo i Ibn ‘Arabī*, autora Ahmeda Zildžića, novo je izdanje Orijentalnog instituta. Djelo predstavlja prerađenu i na bosanski jezik prevedenu doktorsku disertaciju naslova *Friend and Foe: The early Ottoman Reception of Ibn ‘Arabī*, koja je pod mentorstvom Hamida Algara odbranjena 2012. godine na University of California, Berkeley. Knjiga je podijeljena u dva dijela, odnosno četiri poglavlja. Prvi dio, pored Uvoda, čini poglavlje unutar kojeg se nalazi opsežan pregled izvora, prije svega Ibn ‘Arabījeve (u. 1240) *idžaze*, kroz koje je moguće pratiti Ibn ‘Arabījevo obrazovanje u okviru tradicionalnih islamskih disciplina. Autor nastoji da identificira i klasificira različite vrste znanja koje je Ibn ‘Arabī usvojio, kako bi pokušao dati odgovor na pitanje da li ga je moguće smatrati (tradicionalnim) islamskim učenjakom. Autor također otvara pitanje da li su muslimanski učenjaci Ibn ‘Arabīja smatrali sebi ravnopravnim. Pri tome je značajan prostor dat Ibn ‘Arabījevoj *idžazi* koja je sama po sebi izuzetna. Naime, *idžaza* je jedno od Ibn ‘Arabījevih autobiografskih djela, što je razlikuje od tradicije u kojoj *idžazu* izdaje učitelj, a ne učenik. *Idžazu* je moguće promatrati kao dokument koji je Ibn ‘Arabīju manje naklonjenoj ulemi trebao ponuditi uvid u njegove kvalifikacije unutar tradicionalnih islamskih nauka. Prateći tekst *idžaze*, navedeni su podaci o Ibn ‘Arabījevom izučavanju Kur’ana, hadisa, fikha i drugih islamskih disciplina, te pomoćnih nauka kao što su jezik, književnosti i retorika. Za svaku disciplinu navedeni su učitelji i djela koja su pred njima izučavana. Na posljednjim stranicama prvog poglavlja Zildžić navodi primjere koji dokazuju nesporazume između Ibn ‘Arabīja i njegovih sljedbenika te dijela tradicionalne uleme. Nakon toga autor nastoji navesti moguće izvore tih nesporazuma, što dovodi do zaključka da je jedan od glavnih izvora sukoba izvanprirodno ishodište Ibn ‘Arabījevog stvaralaštva: Božansko nadahnuće koje Ibn ‘Arabī jasno i precizno navodi u svojim najvažnijim djelima i sebe lišava privilegije (i odgovornosti) autorstva.

Drugi dio knjige čine tri poglavlja koja dalje razmatraju postavljeni problem. Drugo poglavlje donosi pregled političkih, društvenih i kulturno-vjerskih prilika u predosmanskoj Anadoliji, da bi nakon toga Zildžić prikazao kako je Ibn ‘Arabījevo učenje kontinuirano prenošeno do prvih osmanskih učenjaka. U ovom poglavlju su izneseni i podaci o razvoju tradicije komentiranja Ibn ‘Arabījevog djela *Fuṣūṣ al-ḥikam* te kako je jedan Ibn ‘Arabījev sljedbenik, Dawud Qaysari, došao na čelo osmanskog obrazovnog sistema.

Treće poglavlje knjige donosi analizu teksta jednog traktata koji se pripisuje Ibn ‘Arabiju. Navedeni traktat (Al-Šağara) Osmanlije predstavlja kao reformatore vjere, duhovne spasitelje u okviru jednog zasebnog žanra koji je bio naročito zastupljen u to vrijeme – prognostička, apokaliptička i mesijanska literatura. Osmansko osvajanje arapskog svijeta bio je važan strateški i ekonomski poduhvat, pa Zildžić nastoji ispitati način na koji su Kairo, Bagdad i Damask pod pokroviteljstvom sultana Selima inkorporirani u opće intelektualne i duhovne tokove Osmanskog Carstva. To je naročito zanimljivo jer su debate i kontroverze o prihvatljivosti Ibn ‘Arabija bile žustre u memlučkim centrima kao što su Damask i Kairo, i to samo par desetljeća prije dolaska Osmanlija. Sam čin otkrivanja Ibn ‘Arabijevog groba pod pokroviteljstvom osmanskog sultana Selima predstavlja centralni događaj koji veže osmansku dinastiju s utjecajnim ličnostima islamske povijesti i tradicije. Ibn ‘Arabī je u te svrhe rehabilitiran.

Posljednje poglavlje donosi detaljan pregled i analizu predosmanskih i osmanskih fetvi koje se odnose na Ibn ‘Arabija i/ili njegovo učenje, djela i sljedbenike. Fetve koje su navedene u ovom poglavlju izdali su najviše rangirani među islamskim učenjacima, osmanski šejhul-islami. Zildžić najprije govori o fetvi kao dijelu pravnog diskursa u islamskoj tradiciji, a zatim razmatra sadržaj spomenutih fetvi; tako je moguće pratiti odnos Osmanskog Carstva prema Ibn ‘Arabiju. Fetve iz prve polovine 16. vijeka nude pravna rješenja o ispravnosti Ibn ‘Arabija i njegovog učenja. Analizom je autor utvrdio neke nedosljednosti, pa je tako, naprimjer, veliki osmanski učenjak Ibn Kemal, uprkos tome što je bio veliki pobornik Ibn ‘Arabija, istovremeno pokazivao i neslaganje s nekim njegovim stavovima. Sve fetve koje su spomenute i analizirane u ovom poglavlju, bile one za ili protiv Ibn ‘Arabija, bez sumnje pokazuju širinu utjecaja koji su on i njegovo naslijeđe imali. U ovom poglavlju u potpunosti razumijevamo naslov djela koje je predmet ovog prikaza, jer brojni primjeri pokazuju kako su u ranom osmanskome društvu istovremeno postojali i pobornici i protivnici Ibn ‘Arabija koji su nerijetko bili u interakciji.

Knjiga sadrži i Sažetak, Spisak skraćenica, Uvod, Bibliografiju te Indeks osobnih imena, Indeks geografskih lokaliteta i Indeks naslova i djela koji pomažu u prohodnosti. Zildžić također donosi i prijevode izvora koje smatra naročito značajnim za temu.

Knjiga *I prijatelj i neprijatelj: rano osmansko društvo i Ibn ‘Arabī* donosi obilje podataka o Ibn ‘Arabiju koji je još za života, a naročito nakon smrti, ostavio snažan *polarizirajući* utjecaj na islamsku tradiciju. Autor ove studije nastojao je, na osnovu primarnih i sekundarnih izvora te brojne literature, ispratiti rasprave o Ibn ‘Arabiju, naročito one u prvoj polovini 16. vijeka. Na taj način on prikazuje kontinuitet islamske intelektualne i duhovne tradicije u

doba Osmanlija koji je nerijetko osporavan. Zildžić koristi veliki broj primarnih i sekundarnih izvora i donosi zaista rijetko i slabo zastupljeno gledište na prisustvo Ibn ‘Arabīja u Anadoliji, prije i u vrijeme Osmanlija. Djelo naročito može biti korisno historičarima osmanistima, jer prikazuje dubinu i širinu utjecaja koji je Ibn ‘Arabī imao kako na osmansku državu tako i na pojedince unutar nje.

Emina Mostić